

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Запорізького національного університету
Базими Наталії Валентинівни

на дисертаційну роботу **Чайки Маргарити Сергіївни**
«Система розвитку комунікативної діяльності
дошкільників з комплексними порушеннями засобами
альтернативної комунікації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність дослідження. В умовах постійного реформування системи освіти в Україні та, зокрема, впровадження інклюзивного навчання, особливо актуальною є розробка системи розвитку комунікативних навичок саме дошкільників з комплексними порушеннями з впровадженням засобів комунікації, які будуть їм доступні. Згідно з сучасними тенденціями в освіті, умови, в яких перебувають діти з особливими освітніми потребами, повинні відповідати їх потребам, тому індивідуальний та диференційований підходи у підборі засобів альтернативної та додаткової комунікації задля розвитку комунікативної діяльності підтверджують значущість досліджуваної теми для освітньої системи.

Важливість комунікативної діяльності дошкільників для їх гармонійного розвитку, здобуття та накопичення власного досвіду та збагачення світогляду, побудови стосунків з оточуючими людьми переоцінити важко. Діти з комплексними порушеннями мають потребу і бажання спілкуватися попри усі труднощі, що можуть бути пов'язані з моторними, інтелектуальними, ментальними та іншими порушеннями розвитку. В умовах, що склалися в Україні на теперішній час, надання корекційно-розвивальної допомоги дітям зазначеної категорії є надзвичайно складним завданням, що вимагає пошуку нових рішень з урахуванням не лише потенціалу дитини, але й необхідності створення насамперед соціально-

педагогічних умов, які б мінімізували наявні бар'єри для розвитку. Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю переосмислення ролі засобів альтернативної та допоміжної комунікації логопедами, психологами, педагогами та фахівцями дотичних до теми розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок і батьками дітей з комплексними порушеннями і побудови ефективної та результативної системи розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями саме засобами альтернативної комунікації. Актуальність теми також підкріплюється численними науковими дослідженнями, які вказують на необхідність розроблення нових методів і підходів до роботи з дітьми, які мають комплексні порушення. Це є підставою для розробки та експериментального обґрунтування та введення в практику фахівців педагогічних спеціальностей теоретично обґрунтованої та експериментально апробованої методики введення візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації дітям дошкільного віку з комплексними порушеннями. Автор враховує сучасні наукові досягнення в цій галузі, що свідчить про глибоке розуміння проблеми.

Сутність обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність ґрунтується на теоретичних та експериментальних методах вивчення системи розвитку комунікативної діяльності у дошкільників з комплексними порушеннями засобами альтернативної комунікації. Отримані автором наукові результати є цілком конкретними та відповідають поставленим завданням дослідження, які досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів (теоретичних, емпіричних, математичної статистики). Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних конференціях міжнародного й всеукраїнського рівнів.

Результати дослідження впроваджено у практику закладів освіти на національному рівні та підтверджено Листом директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН № 4/2373-22 від 09.09.2022 для впровадження чинного документу Методичні рекомендації «Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти». Наукова робота ґрунтується на належній джерельній базі, до складу якої входять наукові та навчально-методичні праці українських і зарубіжних авторів зі спеціальної педагогіки, спеціальної психології, лінгвістики тощо. У списку використаних джерел 277 найменувань, з них 133 – іноземними мовами.

Дисертація є завершеною науковою роботою, у якій досліджується система розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями засобами альтернативної комунікації.

Автором обґрунтовано вибір теми дослідження, зроблено аргументований та логічний висновок про її актуальність, визначено мету і завдання дослідження, обрано адекватні методи їх реалізації; достатньо повно розкрито наукову новизну та практичне значення; наведено дані про апробацію авторської методики та шляхи впровадження її результатів у практичну діяльність.

У теоретичному розділі дисертації *«Сучасний стан проблеми організації системи щодо формування та розвитку комунікативної діяльності у дошкільників з комплексними порушеннями»* розкрито особливості розвитку комунікативної діяльності дітей різного віку з комплексними порушеннями, описано методологічні основи альтернативних систем комунікації, проаналізовано візуальні методи альтернативної і додаткової комунікації.

У другому розділі дисертаційного дослідження *«Дослідження особливостей формування та розвитку комунікативної діяльності у дошкільників з комплексними порушеннями»* розкрито методику діагностики комунікативної діяльності дітей з комплексними порушеннями та доведено ефективність використання візуальних засобів альтернативної і додаткової

комунікації у розвитку комунікативної діяльності дошкільників і безпосередньо ефективність застосування методики введення візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації «Комунікативний конструктор».

У третьому розділі дисертації *«Реорганізація національної системи розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями»* подано опис методики запровадження візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації «Комунікативний конструктор» для дошкільників з комплексними порушеннями розвитку та особливості організації програми розвитку комунікативної діяльності у дошкільників з комплексними порушеннями за допомогою використання візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації.

Аналіз матеріалів засвідчує, що М. С. Чайка всебічно дослідила обрану проблему. Розроблена система має високу практичну значущість для фахівців, які працюють з дошкільниками з комплексними порушеннями розвитку, та батьків. Вона може бути використана для поліпшення комунікативних навичок дітей, що сприятиме їхній соціалізації та інтеграції в суспільство. Якісні та кількісні результати проведеного формувального експерименту дозволили автору стверджувати, що розроблена експериментальна методика введення візуальних засобів АДК у формування ключових навичок комунікативної діяльності дітей дошкільного віку з комплексними порушеннями розвитку демонструє високу ефективність. Достовірність отриманих результатів засвідчена результатами перевірки методами математичної статистики.

Висновки дисертації органічно впливають з матеріалів наукового дослідження та повною мірою відображають його результати, є науково обґрунтованими, логічними та мають наукову новизну і практичну значущість.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичного концепту дослідження системи розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями; обґрунтування і визначенні особливостей розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями, виокремленні сучасних методів формування комунікативної діяльності засобами альтернативної і додаткової комунікації; визначенні особливостей та виявленні труднощів розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями з встановленням їх причин; науковому обґрунтуванні і визначенні організаційно-методичних умов введення візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації для розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями; створенні концептуально-структурної моделі системи розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями; створенні та апробації методики введення візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації «Комунікативний конструктор»; розробленні системи діагностики мотиваційного компоненту комунікативної діяльності дошкільників та алгоритму підбору засобів альтернативної і додаткової комунікації; розробленні методики введення візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації «Комунікативний конструктор» та «Методичних рекомендацій щодо застосування альтернативних засобів комунікації в дитячих освітніх установах».

Теоретичне і практичне значення дослідження. Дисертанткою виявлено і проаналізовано особливості формування і розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями; висвітлено специфіку роботи щодо розвитку комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку з комплексними порушеннями візуальними засобами альтернативної комунікації в умовах рутино-орієнтованого навчання та в умовах дитячих освітніх установ; сформульовано загальні і специфічні принципи впровадження у роботу з дітьми дошкільного віку з комплексними порушеннями візуальних засобів альтернативної комунікації задля

формування і розвитку комунікативної діяльності; створено систему дослідження мотиваційного компонента комунікативної діяльності у дітей дошкільного віку з комплексними порушеннями візуальними засобами альтернативної комунікації. Розроблено, обґрунтовано і впроваджено інноваційну методику введення візуальних засобів альтернативної комунікації «Комунікативний конструктор» та «Методичні рекомендації щодо застосування альтернативних засобів комунікації в дитячих освітніх установах». Особистий внесок здобувача полягає у самостійному формулюванні наукових підходів, теоретико-методологічних засад, розробки методики введення візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації, розробки навчально-методичних посібників та формуванні висновків дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження мають вагоме значення для розвитку і введені в роботу освітніх закладів для дітей на національному рівні і запроваджуються у зв'язку із рекомендаціями МОН з 2022 року по всій території України.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення та результати дисертаційної праці висвітлено у 18 публікаціях, серед них: 4 статті у наукових фахових виданнях України, що включено до міжнародних наукометричних баз; 1 публікація в наукових періодичних виданнях інших держав, з напрямку якого підготовлено дисертацію; 1 Свідоцтво про реєстрацію авторського права на Науковий твір «Методика введення візуальних засобів альтернативної комунікації «Комунікативний конструктор»; 2 навчально-методичні видання; 11 публікацій апробаційного характеру: 10 тез; 2 статті.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності в дисертаційній праці Чайки Маргарити Сергіївни не виявлено. У роботі дотримано етичні принципи й правила, визначені в Законі України «Про освіту».

Дискусійні положення та зауваження. Попри загальну позитивну оцінку здійсненого Чайкою Маргаритою Сергіївною дисертаційного дослідження, вважаємо за потрібне вказати на низку міркувань, які виникли у процесі аналізу дисертації і вимагають окремих уточнювальних пояснень:

1. У роботі узагальнюються особливості комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями без чіткої диференціації за віковими підгрупами (молодший, середній, старший дошкільний вік). Це, на наш погляд, дещо звужує можливість адаптації методики до конкретних вікових потреб дитини. Вважаємо, що робота виграла б від опису вікових періодизацій (дитячих) та пояснення, як використання візуальних засобів альтернативної і додаткової комунікації буде видозмінюватись на різних вікових етапах дітей з комплексними порушеннями.

2. Контингент дітей з комплексними порушеннями є надзвичайно неоднорідним, про що говориться і в самій дисертації. Ця неоднорідність виявляється в різній етіології, різних рівнях комунікативного та мовленнєвого розвитку дітей та різних психологічних механізмах їх порушень. Доцільно було б поглибити опис особливостей використання засобів візуальної комунікації окремо для дітей з розладами аутистичного спектра, інтелектуальними порушеннями, порушеннями слуху тощо. Це дозволить зробити методику більш адаптивною та персоналізованою.

3. У практичній частині дослідження доводиться важлива роль фахівців різних спеціальностей (логопеди, корекційні педагоги, асистенти педагогів тощо) та батьків, однак у роботі не деталізовано механізми міждисциплінарної взаємодії у процесі впровадження альтернативної комунікації. На наш погляд, корисним було б створити повноцінний комплект супровідних матеріалів до запропонованої методики, зокрема інструкції для педагогів чи батьків, картки для роботи з дітьми, шаблони для щоденного використання в інклюзивному освітньому середовищі.

Зроблені зауваження не зменшують загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, а лише вказують на складність досліджуваної проблематики та можуть слугувати орієнтиром подальшої наукової роботи.

Вище викладене має виключно дискусійний характер, належним способом реагування на ці зауваження може бути їх коментар під час публічного захисту, що жодним чином не ставить під сумнів вагомість наукових здобутків автора.

В цілому дисертаційне дослідження Чайки Маргарити Сергіївни залишає позитивне враження, а відмічені дискусійні положення та окремі недоліки не знижують її наукового та практичного значення, що засвідчує високий рівень підготовки автора.

Загальний висновок. Дисертаційна робота на тему «Система розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями засобами альтернативної комунікації» є завершеним самостійним науковим дослідженням, має наукову новизну, практичну значущість, відповідає вимогам постанови КМУ № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» зі змінами від 03.05.2024 та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019, а її авторка, Чайка Маргарита Сергіївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта галузі знань 01Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки та спеціальної освіти
Запорізького національного університету

Наталія БАЗИМА

*Будьмо базисом
забудуємо;
Формирує
науково-педагогічний*

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]